

Informatika és internet a bírósági eljárásokban

Tisztelt Hölgyeim és Uraim,

Kedves Kollégák!

Történelmi tanulmányainkból ismerjük, hogy az írásbeliség körülbelül 5000 évvel ezelőtt alakult ki: az ékírás a suméroknál, majd az egyiptomi hieroglifák, a föníciai írásjelek. Az írásbeliség kialakulásának eredményeképpen azok az információk, az a tudás, az az ismeret, amely az emberek számára addig csak szójhagyomány útján volt megismerhető, az írásbeliség következtében évezredekre megismerhetővé vált, gondoljuk csak az egyiptomi hieroglifákra.

A következő nagy ugrás a könyvnyomtatásnak a feltalálása, a technológiának a fejlődése. Ezáltal az írásbeliség, az olvasás már nem csak egy szűk réteghez, hanem egyre több emberhez eljutott egész addig, hogy ma már mondhatni általánossá vált az írás-olvasás képessége a XIX. század végétől kezdődően a XX. század közepéig tartó folyamat eredményeképpen, a világban is általánosan elismertté vált. Ezt követte a számítástechnika kialakulása, az informatika világa, ahol a legkülönbözőbb informatikai eszközökkel, okostelefonokkal, táblagéppel felszerelve indulnak a hallgatók az egyetemre. Saját családomban a fiam is egy olyan osztályba jár, ahol digitális osztályként történik az oktatás, nincs házi feladat füzetbe, hanem távoktatási megoldásokkal, interneten keresztül kapják meg a diákok a házi feladatot. Írni sok esetben érintőtollal vagy gépelve szöveg formájában szükséges az iskolában.

Bíróságon belül a folyamat az általam leírt módon a szóbeliségtől az írásbeliségig, majd az informatikai eszközök használatáig terjed. Valaha a jogtörténetből ismert szóbeli eljárások a közelmúltig a szóbeli kereset az azonnali tárgyalás jogintézménye polgári perrendtartásban, úgymond az ősi időket idézte. Ma pedig már elektronikus úton történik a beadványoknak a benyújtása, a civilisztikai eljárások több mint a fele már ilyen módon zajlik. Mindez átformálta a bíróságon belül is az eljárásokat, hiszen addig míg kézzel írták az ítéleteket vagy írógéppel kellett azokat előállítani, indigóval, átütőpapírral, koncentráltabb volt az információ, rövidebbek, lényegre törőbbek voltak a mondat szerkesztések. A számítógép megjelenésével, a szövegszerkesztő programok használatával, minták, sablonok bevezetésével nagyon sok esetben az eljárásokban a terjedelem jelentős mértékben megnőtt. Igaz ez a jogi képviselők által benyújtott beadványokra, és igaz a bírák által írott határozatokra. Valaha 3-4 oldalas ítélet már hosszúnak számított, ma viszont nem egy esetben 30-40 oldalas, büntető ügyekben mondhatni egy Háború és béke nagyságú több ezer oldalas ítéletek születnek. Nem lehetett volna mindezt megtenni akkor, ha nem használja a bírósági szervezet, a bírósági munkatárs a számítógépet, különböző informatikai alkalmazásokat. Ahogyan a szóbeliségtől eljutottunk a számítógéppel szerkesztett több ezer oldalas ítéletekig, átformálódott a bírósági eljárás.

Ez az átformálódás igaz abban a kérdéskörben, hogy hogyan is formálódott át a bírósági eljárás. Egyrészt az adat és információáramlás felgyorsult, azonnalivá vált, a kézbesítési idők lerövidültek. Ez azt jelenti, hogy az elektronikus kommunikációnak a bevezetése, azaz, hogy az ügyfélkapun, cégkapun, hivatali kapun keresztül érkezik a bíróságra a beadvány nyomtatvány útján, a korábbi 2-3 hetes kézbesítési időket, akár 1 órás kézbesítési időre csökkentette. Volt arra példa, hogy a délután fél 3-kor kiadmányozott bírósági határozatra, 3 óra - fél 4 között már ott volt a válasz a jogi képviselőtől. Korábban ez a hiánypótlási eljárás 2-3 hétig is tartott. Az iratok elektronikusan kezelődnek és tárolódnak, mind a jogi képviselők esetében, mind a bíróságon. Ebben egy óriási mennyiségű adattartalom halmozódik fel, és az információ az elektronikusan tárolt dokumentumokban található. Ezek az elektronikusan tárolt dokumentumok nyilvánvalóan fájl formátumtól informatikai adottságoktól függően, kereshetővé válnak. Ez a kereshetőség már feltételezi, hogy megfelelő

algoritmusok állnak a bíróság rendelkezésére, de akárcsak a jogkereső közönség rendelkezésére is. Maga a törvény írja elő a Bírósági Határozatok Gyűjteménye körében a keresetőség biztosítását, szól a jogszabályi helyre, adott esetben jogterületre.

A negyedik nagy terület a közhiteles adatok informatikai felületeken történő elérhetősége, a civil információs portál, a cégszolgálatnak a cégkivonata, vagy hasonlóan az újonnan indult digitális bíróság projektben kialakított úgynevezett e-aktára. A második nagy tételmondat, hogy az átformálódás a joggyakorlat elektronikus úton kialakított keresetőség tartalmában leledzik. Nagy információtömeggel, adattömeggel dolgozik a bírósági szervezet. Kereső algoritmusok működnek, az összefüggések, előre megírt lekérdezések alapján gépi úton előállítható, és ilyen formában a bírósági határozatok adatbányászata kialakítja azt a lehetőséget, hogy a jogértelmezésben, a jogszolgáltatásban, a bírósági szervezet joggyakorlatában megismerhetővé váljon. Mindez természetesen felveti annak a lehetőségét is, hogy úgynevezett bírói profilok kialakítására kerüljön sor. Elegendő csak megnézni a Bírósági Határozatok Gyűjteményét, hogy mely tanács, kúriai vagy ítélőtáblai tanács egy személyiségi jogi perben, egy dologi jogi perben, egy orvosi műhiba perben, kártérítési perben milyen joggyakorlatot folytat, milyen álláspontot, jogértelmezést fogad el, adott esetben milyen mértékű kártérítések összesszerűségében dönt. Mindezek a folyamatok a bírósági szervezet átalakulását is eredményezik. A lehetőség az adattartalom, az informatikailag keresetőség BIGDATA már a bírósági szervezet rendelkezésére áll. Ez milyen kérdéseket vet föl a bíróságokon? Egyrészt morális filozófiai kérdéskörök merülhetnek föl, azaz átvehetik-e a gépek, a programok, az informatikai alkalmazások a bíró szerepét? Azaz automatikus döntéshozatalra gépi támogatás útján, morális szempontú megközelítéssel mennyiben van lehetőség? A kérdésre egy viszont-kérdés a válasz: Ki szeretné azt, hogy a gép ítélkezzen felette? Hiszen mindannyiunk előtt ismert bölcs Salamon király döntése, aki a gyermeket, amelyen a két asszony veszekedett, hogy melyik anyához tartozik, akként döntötte el, hogy vágjátok ketté, és nem félt ezt a döntést kimondani, mert így az érzelmek döntötték el az ügyet, hiszen a bíró székben helyet foglaló Salamon, azt a teóriát állította föl, hogy az a gyermek anyja, aki a gyermek életben maradása érdekében fog megszólalni, és így is lett. Egy számítógépes ítéletnél várhatunk ilyen érzelmeket, lehetőség van annak a mérlegelésére, annak az érzelmi töltetnek a megismerésére, amely a jogkeresőt a bírósághoz vezette. A másik oldal a praktikum oldaláról jelentkezik. Ha a gépek ítélkeznek, az információtechnológia, az algoritmus dönt, akkor ki végzi el az adatrögzítési folyamatot? Azaz azt a tényt, hogy a gép csak akkor képes dönteni, hogy ha megismerte a tényállást, de ahhoz, hogy tényállást megismerje, be kell vinnie az adatokat, az alkoholszintet, a gépkocsinak a haladási sebességét, irányát, a késsel rendelkező személy esetében azt, hogy hogyan fogta a kezében a kést. Az orvosi műhiba per esetében a szikének a mozgásirányát, esetleg egy képfelvétellel elkövetett személyiség jogsértés esetében a képnek az informatív tartalmát, azt a tényt, amit a kép sugall az olvasó számára, és ugyanez igaz, hogy az érzelmek a döntéshozatal során hogyan gépesíthetők. Gondoljunk csak az erős felindulásban elkövetett emberölés fogalomkörére, vagy a gyerekelhelyezési kapcsolattartási ügyekre. Hiszen jól ismertek előttünk a közelmúlt történései, ahol a szakértői vélemények, és a felek nyilatkozata ismereteiben hozta meg a bíró a döntését, és ez olyan helyzetet állított elő, amely tragédiához vezetett.

A harmadik nagy kérdés a kiberbiztonság kérdésköre. Hogyan tárolódnak és milyen módon védettek az elektronikus adataink? Mi biztosítja azt, hogy a bírósági eljárásokban az az adatrögzítési folyamat, ami a döntéshozatalt megalapozza, a tényállás alapjául szolgál? Hogyan és milyen módon tárolódik, rögzítődik, hogy az tényszerűen azt tartalmazza, ami történt? Kik védik ezeket az adatokat? Másrészt pedig szintén felvetődik a kérdés, hogy hogyan és mennyi ideig vagyunk képesek megőrizni az adatokat? Hiszen az egyiptomi hieroglifák a Karnaki Templomban vagy a sumér ékírás több ezer éve olvasható, de ki tudja elolvasni az általam 2003-ban floppy lemezen lementett önéletrajzot a bírói pályázathoz? Senki, hiszen az elveszett. Már floppy olvasó sincs, és az az adat akkor nem került

tárolásra, az egyenlő a szemétkébe dobással, hiszen az már nem létezik. Azt csak én tudom előállítani, az emlékezetemre vagyok szorulva. Azaz visszakerültünk a szóbeliség világába, hiszen a floppy lemezen tárolt információra már csak én emlékszem, és azt vagy el tudom mondani, vagy nem, vagy elmondom vagy nem, vagy megjegyzik és tovább örökítik vagy nem, de miért örökítenék tovább, hiszen szükségtelen információkat tartalmaz azok számára, akiknek a rólam szóló információk a birtokukba jutnak? Mindezek a kérdéskörök felvetik a döntéshozók és a döntéselőkészítők számára azokat a kérdésköröket, amelyekben akkor kell gondolkodni, hogy ha a bíraskodás, az adattömeg jogszolgáltatásban történő felhasználásáról beszélünk. Vannak olyan területek ma is a magyar jogban, ahol automatikus döntéshozatali eljárás történik, gyorsajátásért kapott Véda rendszerben előállított csekkek, például Szombathelyről vagy a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Rendőr-főkapitányságról számítógép állítja elő, de van mögötte egy bírósági jogorvoslati lehetőség. Ugyanilyen rendszerek más eljárásokban is bevezethetők, de a magyar jogrendszerben még minden esetben a bírói kontroll és a személyes döntéshozatal az, amely biztosított. Hosszú távon, ha összegzést kell mondanunk, arra tudok jutni, hogy mi mindannyian jogászok vagyunk, a jogi normákat a jogászság alkotja, így ez a kérdéskör a jogászság közös felelőssége. A jogászság közös felelőssége, mert magának az információnak a birtoklása, annak a feldolgozása, és mikénti feldolgozása a jogászok szerepköre. Abban az esetben, hogy ha a jogász elmondja, hogy egy információt hogyan kell feldolgozni, informatikai úton feldolgozhatóvá teszi, ez csak jogszabályok kérdése, hisz valamennyi jogszabály mintegy folyamatára igenekkel, nemekkel leírható: igen, nem, mégsem. Olvashatjuk, hogy akarjuk-e a fájlt menteni? Ez a típusú gondolkodás a mai magyar jogrendszerünknek is amennyiben a részévé válik az informatikai úton történő döntéshozatal lehetőséget fog jelenteni a jövő nemzedék számára. Az internet és az informatika a bírói döntések előkészítésében fölveti, hogy az adattisztaság, a joggyakorlat megismerése, a különböző jogtár szolgáltatók jogi információtechnológiai szolgáltatások és a kapcsolatfelvétel mikéntjét. Az adattisztaság alatt értendő a tényállás felvitele, hogy az, amit rögzítünk, azt hogyan tudom rögzíteni, miért azt rögzítem, és tényleg a valóságot rögzítettem-e? A második kérdéskör a joggyakorlat a megismerése, különböző határozatok adatbázisok útján lehetséges. A jogtárszolgáltatás vagy annak a következő lépése, mikor a jogszabály, illetőleg az ahhoz kapcsolódó joggyakorlat, már összevonva egy síkként jelenik meg, nem egy esetben különböző bírósági döntésekkel, kollégiumi jogértelmezésekkel, jogszabályalkotási folyamatban előterjesztett indokolásokkal.

A negyedik kérdéskör pedig maga a kapcsolatfelvétel. Hogyan tud a joghoz jutni a jogkereső közönség? Milyen nehézséget jelent a jogkereső közönség számára a joghoz jutás? Gondoljunk csak formanyomtatványos keresetlevelekre, amit a laikusok számára, jogi képviselő személyek számára rendszeresített a jogalkotó. Vajon mi jogászok, képesek vagyunk azt kitölteni? És ha nem, akkor más nem jogi végzettségű ember hogyan lenne képes azt kitölteni? Hogy tudjuk ezt a folyamatot támogatni az informatika világában? Mindezek a kérdések hosszú távon azt eredményezik, hogy a jogi szakma a jogászság felelőssége. Az átalakulás vagy átmenet korában még valamennyien ceruzával és tollal tanultunk írni, így jártunk az egyetemre, ekként jegyzeteltünk, de ma már digitális eszközöket használunk, informatikai adatkereső szoftvereket futtatunk a számítógépünkön, és analógok vagyunk a digitális korban, hiszen megpróbáljuk a papíralapú eljárásokat digitalizálni. Miközben a megoldás, hogy ezt elfelejtjük, és a digitális eljárásokra digitális megoldásokat nyújtunk. Használjuk a központi közhiteles nyilvántartásokat az eljárásokban, pillanatokon belül rendelkezésünkre állnak a személyi- és lakcímnnyilvántartás adatai, a földhivatal, a cégnyilvántartás adatai, a bünygyi nyilvántartás adatai, a körözési lista adatai, és ebből az adatbázisból táplálkozva egy bíró döntés előkészítési, tárgyalás előkészítési folyamatot a papír alapú eljáráshoz képest töredékére tudja csökkenteni.

A közös felelősség egyben a jogászság felelősségét is jelenti, hisz a jogalkotónak és a jogalkalmazónak el kell gondolkodnia nem csak a morális szempontokon, hanem azon is, hogy szeretné-e, hogy a gép ítélkezzék fölötte vagy megelégszik azzal, ha egy ember?

Köszönöm a figyelmüket!